

زبان‌شناسی رادیو

■ زبان نشانه قدرت اندیشه آدمی

■ عنوان کتاب: زبان‌شناسی رادیو

■ به کوشش: لیلا رضایی

■ تهران، آبان ۱۳۸۶

■ ناشر: طرح آینده، ۱۷۷ صفحه

■ کسری عیناوی

زبان اصلی‌ترین جزء رادیو، توسعه بخش قابلیت‌های رادیو است. هویت رادیو با زبان و مقولات زبانی است که در کتاب حاضر به ابعاد مختلف آن، شیوه‌های استفاده از زبان و کاربردهای زبانی پرداخته شده است.

شاید نگاهی گذرا به کاربردها و کارکردهای زبان در قالب سطور کتاب به خوبی نمایان باشد. اما به زعم نویسنده کتاب: «سخن» و «گفتار» اصلی‌ترین دستمایه‌ای است که رادیو در امر «ارتباط» به کار می‌گیرد. شالوده ارتباط رادیویی بر کاربرد جنبه گفتاری و شنیداری بنا شده و این ویژگی، رادیو را به عنوان رسانه‌ای «کور» و «تک‌حسی» در میان دیگر رسانه‌های دنیای امروز معرفی کرده است. تداوم حضور رادیو در عرصه رقابت رسانه‌ای، نیازمند شناخت هرچه بیشتر عناصر، ویژگی‌ها و امکانات آن است. در این زمینه بی‌شک، افزودن بر غنا و توانمندی زبان رادیو، همپای دیگر اهداف، اهمیتی بنیادین دارد.»
اولین شکل ارتباط در دسته‌بندی انواع ارتباطات، ارتباط مستقیم

یا ارتباط به واسطه زبان است که دوران طولانی از تاریخ بشر را دربرمی‌گیرد و هویت بخش سایر اشکال ارتباط نیز بوده است. شاید انواع دیگر ارتباط از مبداء این شکل از ارتباط شکل گرفته باشد.

در نگاه نویسنده نیز "ارتباط" همواره مهم‌ترین شکل خود را در "زبان" یافته است. توان خلق و کاربست "زبان" که نشان از قدرت اندیشه آدمی دارد در طول سالیان و قرون، تفاوت آدمیان را با دیگر موجودات ساکن بر عرصه کره خاکی رقم زده و "انسان" این اشرف مخلوقات را فرمانروای بی‌چون و چرای هستی قرار داده است. قرائن تاریخی حاکی از آن است که همواره رشد اندیشه و زبان در میان انسان‌ها، همپای هم بوده و هرچه آدمیان بیشتر به بیان مفاهیم پیچیده توفیق یافته‌اند، به همین سان نیز چهره زندگی آنها دستخوش تغییر و تحول شده است.

نویسنده در جای دیگر آورده است: «تفکر درباره زبان و کشف ابعاد رازآمیز آن همواره بخشی از دغدغه‌های اذهان وقاد و نکته‌سنج را در دوره‌های مختلف تاریخی تشکیل داده است. حاصل این ژرف‌اندیشی‌ها را می‌توان از دل برخی مباحث که اندیشمندان سده‌های پیشین - از افلاطون و ارسطو گرفته تا ابن‌سینا و حواجه نصیرالدین توسی و ابوریحان بیرونی و دیگران - در کتاب‌های خویش مطرح کرده‌اند، دریافت. اما رویکرد علمی به زبان و متعلقات آن از آغازین سال‌های سده بیستم، حضور قدرتمند خویش را در عرصه تفکر بشری به نمایش گذاشت تا بدانجا که یکی از مولفه‌های قرن بیستم را پیدایی و رشد دانش زبان‌شناسی و به تبع آن تغییر نگرش به "انسان" و ویژگی‌های وی به شمار می‌آورند.

از این تاریخ است که با ظهور اندیشمندانی چون فردینان دو سوسور (۱۸۵۷ تا ۱۹۱۳) نگرش جهانی نسبت به مقوله "زبان" تغییر یافت و شالوده مطالعاتی گسترده در این حیطه از زندگی بشری نهاده شد. مهم‌ترین مباحثی که سوسور در علم زبان‌شناسی مطرح کرد، تفکیک زبان از گفتار و تعریف هر یک از این دو مقوله بود. از دیدگاه سوسور، زبان در جامعه، مجموعه‌ای از نشانه‌هاست که در مغز افراد ذخیره شده است. اما گفتار، مجموعه‌ای است از افرادی که به آن زبان سخن می‌گویند.

پس از انتشار آثار تاملات سوسور، تعمق در زمینه‌ها و ابعاد گوناگون زبان بشری به قوت هر چه بیشتر ادامه یافت و اندیشمندان بسیاری به تحقیق درباره راز قدرت زبان و حضور آن در جوامع بشری پرداختند. به تبع این تحقیقات و مطالعات بود که اندک اندک زبان‌شناسی با فلسفه و نقد ادبی نیز گره خورد و مطالعات میان‌رشته‌ای بسیاری در باب پیدایی و رشد زبان از نظرگاه‌های مختلف در مجامع علمی رواج یافت.

در پیوند میان نقد ادبی و زبان‌شناسی، بخش دیگری از مطالعات زبانی، یعنی تحقیق و بررسی زبان متون ادبی رواج یافت. آنچه دغدغه

اصلی این شاخه از مطالعات را تشکیل می‌داد، دریافت علل و عواملی بود که زبان متن ادبی را از دیگر گونه‌های زبانی متمایز می‌کرد و به آن قدرت تاثیر ویژه‌ای می‌بخشید. در این راستا بود که "ادبیات" و "زبان ادبی" در مطالعات مختلف واکاوی شد و حاصل این بررسی‌ها، بسیار چشمگیر و راهگشا بود.

به این ترتیب مقوله زبان از دیرباز تا به امروز که آدمیان بیست و یکمین سده پس از میلاد مسیح را به تجربه نشسته‌اند، همواره از سوی اندیشمندان مختلف به چالش کشیده شده است و به همین سبب در دنیای امروز سخن گفتن درباره "زبان" به دشواری روزگار پیشین نیست؛ هرچند این جنبه از وجود و زندگی آدمی، چنان با رازواری در آمیخته که همواره دری از ابهام و دشواریابی را می‌توان در جای جای آن یافت.

کتابی که در پیش رو دارید ترجمه مجموعه مقالاتی است که به نقد زبان‌شناختی رسانه و به ویژه رادیو می‌پردازد. مقالات این کتاب را اعضای گروه "کارگاه پژوهشی زبان‌شناسی در رادیو" از میان مقالات استادان علوم ارتباطات و نیز دانشکده‌های صدا و سیما در کشورهای مختلف جهان، انتخاب و ترجمه کرده‌اند.

مباحث و فصل‌های کتاب به شرح ذیل است:

فصل اول: اخبار رادیویی، فصل دوم: کنترل عدم توافق برای جلوگیری از مجادله در گفت و گوهای رادیو ورزش، فصل سوم: «شیوه‌های صحبت کردن» در رادیو نوژ از سال ۱۹۸۰-۱۹۳۵؛ تحقیقی در تکامل هنجار متنی، فصل چهارم: سه سبک نگارش اخبار رادیویی، فصل پنجم: تجزیه و تحلیل کلام متون رسانه‌ای، فصل ششم: تجزیه و تحلیل گفتمان رسانه‌ای، فصل هفتم: تحدید حدود دامنه مسئله، فصل هشتم: پخش رادیویی: تاملی در رابطه رادیو و هنر، فصل نهم: بازگشت به آینده، فصل دهم: در راستای ارائه یک نظریه اخلاقی در خبرنگاری برای مقاومت در برابر تحلیل ایدئولوژیکی، فصل یازدهم: آموزش رادیو، فصل دوازدهم: اصول نگارش نمایشنامه رادیویی.

در یک ارزیابی کلی می‌توان گفت که توجه به زبان و شناخت ویژگی‌ها و کارکردهای آن در رادیو از مباحث با اهمیتی است که نیاز به تامل فراوان دارد و مجموعه‌هایی که به این مقوله توجه می‌کنند دارای ارزشمند. مقوله زبان از گذشته‌های دور تا به امروز، همواره مورد توجه متخصصان ارتباطات و زبان‌شناسان بوده است و توجه به آن اثرگذاری رسانه‌ای را در رادیو چند برابر نموده است.